

RASIVS MAKSELIS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

PLOTINO „MĄSTYMO GYVENIMO (ζωή)“ IR „MĄSTYMO KAIP AKTUALAUS VEIKIMO (ἐνέργεια)“ KONCEPCIJŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

Comparative analysis of Plotinus' concepts
of "Life (ζωή) of Intellect" and "Actual actuality" (ἐνέργεια)

SUMMARY

The article presents a comparative analysis of the Plotinian concepts of *the Life of Intellect* and *the Intellect as energeia*. Analysis identifies their interrelations, similarities of argumentation, and the ways in which they support and compliment each other. Plotinus attributes qualities of self-sufficiency, self-containment, and constant self-subsistence without any external influence to the noetic activity of Intellect and to its ontological aspect (Intellect as Being). The concept of *Intellect as energeia* appears to be the key element in attempts to understand the way in which the doctrine of *the Life of Intellect* combines apparently opposed static and dynamic aspects.

SANTRAUKA

Straipsnis skirtas Plotino *Mąstymo gyvenimo* ir *Mąstymo kaip aktualaus veikimo* koncepcijų lyginamajai analizei atskleidžiant jų tarpusavio sąsajas, argumentacijų panašumus, taip pat atkreipiant dėmesį į tai, kokių būdu šios koncepcijos viena kitą remia ir papildo. Kalbėdamas apie tokias Mąstymui priskiriamas savybes kaip pakankumas sau, sutelktumas savyje, nuolatinis savęs judinimas be jokios išorinės įtakos ir pan., Plotinas šias kategorijas priskiria ir Mąstymo veiklai (kontempliacijai), ir jo ontologinam aspektui – Mąstymui kaip Būčiai. *Mąstymo kaip aktualaus veikimo* (ἐνέργεια) samprata pasirodo esanti esminė siekiant suvokti, kokių būdu Mąstymo gyvybės arba gyvenimo koncepcija derina regimai prieštarigus statiško rytojimo ir judėjimo aspektus.

RAKTAŽODŽIAI: Plotinas, neoplatonizmas, mąstymas, gyvenimas, filosofijos istorija, ontologija, metafizika.

KEY WORDS: Plotinus, neoplatonism, intellect, life, history of philosophy, ontology, metaphysics.

Ankstesniame straipsnyje¹ analizuodami regimai prieštarinę Plotino „Mąstymo gyvenimo“ koncepcija, kurioje filosofas siekia suderinti nekintančios, amžinosios Būties, ir dinamiškos gyvybės, judėjimo idėjas, priėjome išvada, kad šios koncepcijos ambivalentiškumas yra bent iš dalies sąlygotas atitinkamų Platono ir Aristotelio teorijų. Nors ir Platonas, ir Aristotelis judėjimą sieja pirmiausia su juslinės tikrovės reiškiniiais, tačiau Platonas taip pat kalba ir apie nuolat save judinančią, todėl amžinai gyvą sielą² ir Būtį, kuriai būdingas mąstymas, judėjimas ir gyvybė³, tuo tarpu Aristotelis – apie pirmąjį nejudantį judintoją, mąstymą, kuriam būdingas nejudrus aktualus veikimas⁴. Kita vertus, aptartas sistemiškas ir nuoseklus sąvokų ζωή ir βίος vartojimas Plotino traktatuose rodo, jog ir pats filosofas yra atidus galimiems Mąstymo gyvenimo koncepcijos prieštaravi-

mams, nors tiesiogiai ir neparodo, kaip būtų galima jų išvengti⁵.

Šiame straipsnyje aptarsime Plotino Mąstymo gyvenimo (ζωή) ir Mąstymo kaip aktualaus veikimo (ἐνέργεια) koncepcijų sąsajas. Tikėtina, jog šios sąsajos padės sukonkretinti „Mąstymo gyvenimo“ sąvokos reikšmę ir geriau suprasti, koku būdu Mąstymui – su tikrąja Būtimi tapatinamai antrajai Plotino metafizinės tikrovės struktūros hipostazei – yra priskiriama gyvybės, gyvenimo savybė. Kaip buvo minėta, Enneadose gyvybę ir gyvenimą išreiškiantys terminai ζωή ir βίος nėra sinonimai, bet viena kitą papildančios sąvokos. Jų skirtumai padeda išgryninti ζωή sampratą, kuri savo abstrakčiausia reikšme kai kuriais aspektais ypač priartėja prie to, ką Aristotelis įvardija terminu ἐνέργεια, aktualiu veikimu. Šį artimumą iliustruosime keletu Enneadų ištraukų.

GYVYBĖ KAIP PRIGIMTINIS (NATŪRALUS) GYVOS BŪTYBĖS GĖRIS

Traktato I.7 [54] pradžioje Plotinas apibrėžia atskirą, specifinį gėrį kaip konkrečios būtybės prigimtį atitinkančio gyvenimo aktualų veikimą (ἐνέργεια). Gėris yra „deramas, natūralus ir niekada nenutrūkstantis sudėtinės būtybės geriausios dalies aktualus veikimas.“ Žmogaus atveju tai yra jo sielai būdingas aktualus veikimas. Bet kokios būtybės santykius su jai būdingu gėriu Plotinas apibūdina pasitelkdamas dvi kategorijas, viena iš jų nusako būtybės panašumą į jos gėrį, o kitą – jai būdingą aktualų savojo gėrio siekį, kuris yra vadinamas „aktualiū veikimu gėrio link“ (τῷ πρὸς αὐτὸ τὴν ἐνέργειαν ποιεῖσθαι) (I.7 [54], 1, 10–13⁶). Visos būtybės turi šį dvigubą santykį su savuoju gėriu išskyrus patį

Gėrį savaime, kuriam nėra nieko kito į ką kitą galėtų nukreipti savo ἐνέργεια, nes jam nėra jokio kito gėrio (I.7 [54], 14). Pats gėris aktualiai neveikia, nes jis rymo virš būties ir bet kokios ἐνέργεια, ją suprantant tiesiogiai. Taigi gyvai būtybei gyvybė yra jos natūralus gėris (I.7 [54], 2, 10) ir jos specifinis būdas tapti panašia į Gėrį ir aktualiai veikti jo link. Jeigu gyva būtybė turi ne tik gyvybę bet ir mąstymą, tuomet jos ryšys su Gėriu jau „dvigubas“. Plotinas pabrėžia, kad ne bet koks protingos būtybės gyvenimas yra jai geras, geras jai yra tik toks gyvenimas, kuris atitinka jos prigimtį t. y. dera su tuo, iš ko ji gimė, t. y. mąstymo, ir yra lydimas būtybės sielos siekio pažinti Mąstymą ir Gėrį kaip savo šaltinius. Spe-

cifinė žodžio „prigimtinis“ vartosena čia reiškia ne „atitinkantį savo rūšiai ar giminei“, bet labiau „susijusį su savo šaltiniu“. Plotinas sako, kad „sielos ἐνέργεια yra jos prigimtinis, natūralus gėris“ (I.7 [54], 1, 5–6), tuomet sielos gyvybė, kaip jos natūralus aktualus veikimas, ne tik nusako specifinį sielos buvimo būdą, bet

taip pat ir numato dinamišką įtampą tarp sielos troškimo ir jos siekio, nukreipto į Gėrį kaip į jos geismo objektą. Svarbu, kad abi sąvokos „gyvybė“ ir „energija“ čia aiškiai implikuoja abu aspektus – specifinę ontologinę padėtį lemiančio statiškumo ir į šaltinį nukreipto siekio dinamiką.

GYVYBĖ IR LAIMĖ

Gyvybė kaip sielai natūralus gėris yra glaudžiai susijusi su laimės arba „gero buvimo“, gerovės, sąvoka (εὖ εἶναι, I.2 [40], 5, 21). Plotinas aiškiai pasako, kad kiekviena gyva būtybė gali būti laiminga („būti gerai“). Traktato I.4 [46] trečiasis skyrius yra ypač įdomus būtent gyvenimo ir laimės sąvokų koordinacijos požiūriu. Čia aptinkame vienintelę vietą Enneadose, kur Plotinas tiesiai kalba apie „gyvybės“ sąvokos daugiareikšmiškumą: „žodis „gyvybė“ vartojamas įvairiai ir skirtingai, priklausomai nuo dalykų, kuriuos apibūdina – pirmuosius ar antruosius – ir tuo pačiu žodžiu iš eilės imdami vienaip kalbame apie augalą, kitaip apie mąstymo neturintį gyvūną, skirtingai apie aiškumą ar miglotumą išsiskiriančias būtybes, todėl aišku, jog analogiškai (daugiareikšmiškai) vartojame ir laimės sąvoką“ (I.4 [46], 3, 19–23). Gyvybės daugiareikšmiškumas Plotinui čia nėra atsitiktinis, gyvybės pavidalų skirtumas priklauso nuo skirtingo gyvybingumo laipsnio, t.y. nuo gyvenimo aiškumo ar miglotumo. Egzistuoja gyvybės šaltinis, kuris yra gyvybė absoliučia prasme, o žemesnės šios gyvybės imitacijos tėra tik šios gyvybės atvaizdai. Laimė atkartoja šią provaizdžio ir atvaizdo dichotomiją. Traktato 3 skyrius baigiasi tikrojo laimingo gyve-

nimo sutapatinimu su Mąstymo gyvenimu, kaip bet kokio kito gyvenimo šaltiniu. Gyvos protingos būtybės realizuoja savo laimės siekį tik tuomet, kai dalyvauja Mąstymo gyvenime.

Specifinio gėrio kaip sielos prigimtį atitinkančio, jai natūralaus gyvenimo aktualaus veikimo koncepcija yra glaudžiai susijusi su laimės kaip dalyvavimo Mąstymo gyvenime idėja. Galime sakyti, kad santykis tarp žemesnio (mažiau laimingo) gyvybės atvaizdo ir jo provaizdžio yra būtent „tapsmo panašiu ir aktualaus veikimo link“ šaltinio santykis, aprašytas traktate I.7 [54]. Tačiau Plotinas papildo šį santykį vienu įdomiu elementu, kuomet jis aptaria, koku būdu gyva būtybė gali patirti laimę arba tiksliau, ne šiaip būti, bet „būti gerai“. Pasak filosofo, žmogus negali *turėti* laimės kaip kokio nors išorinio savo buvimo atributo, jis turi tiesiog *būti* laimingas. Būti laimingam yra vienintelis įmanomas būdas būti nepriklausomam nuo bet kokių išorinių atributų. Laimingi žmonės nesiekia nieko kito, kadangi jie viską turi tam, kad būtų laimingi (I.4 [46], 4, 24–26).

Tradicinis Aristotelio apibrėžtas (*Nik. etika*, I, 1097b) ir stoikų išplėtotas pakankamumo sau (αὐτάρκεια) idealas Plotino laikais yra tapęs bendra filosofinės etikos vieta, tačiau Plotinas ypač pabrė-

žia jo ontologines implikacijas. Visu pirma, Plotinas pastebi, kad laimė nepriklauso nuo jos suvokimo (I.4 [46], 9). Mes galime sąmoningai nesuvokti savo laimės lygiai kaip mes nesuvokiame savo aktualaus augimo proceso, bet ir netgi mums nesuvokiant, ne kas kitkas, o būtent *mes* augame, kitaip sakant, aktualus augimo veikimas priklauso mūsų esmei (οὐσία). Panašiai buvimas išminčių nepriklauso nuo gaunamų išorinių žinių, išmintis yra esmė, maža to, ji yra

pačioje esmėje (tikriausiai turima omenyje Būtis savaime) (I.4 [46], 9,20). Vidinis mūsų mąstymo veikimas nėra tapatus jo atvaizdui sieloje tarsi veidrodyje (I.4 [46], 10,19–22). Todėl Plotinas teigia, kad jeigu mes priimame Parmenido tezę, jog „mąstymas ir būtis yra tas pats“, tuomet prieš suvokimą (ἀντίληψις) mūsų mąstyme turi būti tam tikras vidinio veikimo aktas (ἐνέργημα) (I.4 [46], 10, 7), ir jau visai kitas klausimas, ar mes šį veikimą reflektuojame sieloje, ar ne.

GYVYBĖ IR KONTEMPIACIJA

Savo traktato „Apie gamtą ir kontempliaciją“ III.8 [30] 8-ajame skyriuje Plotinas teigia, kad „bet koks gyvenimas yra mintis“ (III.8 [30], 8, 16-17). Tačiau truputį anksčiau, prieš sutapatindamas gyvenimą su mintimi, Plotinas teigia, kad išminčiuje „žinomi dalykai sutampa su žinančiu subjektu (...) mąstyme jie yra viena ne todėl, kad tapo panašūs kaip geriausioje iš sielų, bet iš *esmės*, kadangi „mąstymas ir būtis yra tas pats“ (III.8 [30], 8,7-8)“. Tokią kontempliaciją Plotinas vadiną „gyvąja kontempliacija“, kadangi jos objektas arba turinys (θεώρημα) nėra kažkame kitame (III.8 [30], 8,12-13). Kitas sakinytis galėtų būti išverstas taip: „mat tas, kuris yra kitame, yra gyvas per kitą, bet ne gyvas-savaime“ (αὐτοζῶν). Čia pabrėžiama paralelė tarp gyvybės sau-

pakankamumo ir mąstyme vykstančios kontempliacijos sau-pakankamumo. Nuoroda į vieną paremia kitą. Vėl mąstymas yra apibūdintas kaip pirmapradžio, tikrojo gyvenimo vieta, gyvenimo ar gyvybės, kuri turi daugiau aktualumo nei jos žemesnės imitacijos (III.8 [30], 8, 16).

Esama aiškių tiesioginių sąsajų tarp iki šiol aptartų teorijų – sielos gyvenimo jos prigimtį atitinkančio veikimo jos gėrio link, jos laimės, kaip jos esmėje glūdinčio aktualaus veikimo ir gyvosios mąstymo kontempliacijos, kurioje gali dalyvauti išminčius. Nuorodos į mąstymo aktualų veikimą taip pat nėra atsitiktinės visose šiose trijose diskusijose. Dabar pamėginsime atidžiau panagrinėti pačią aktualaus veikimo (ἐνέργεια) sąvoką ir jos sąsajas su „gyvybe“.

GYVYBĖ IR AKTUALUS VEIKIMAS (ἐνέργεια)

Trumpas traktatas „Apie tai, kas egzistuoja potencialiai ir aktualiai“ (II.5 [25]) taip pat yra svarbus diskusijai apie gyvybės, ypač Mąstymo gyvenimo, sampratą Plotino filosofijoje. Šiame traktate Plotinas

labai atidžiai atskiria dvi sąvokas: „tai, kas veikia aktualiai“ (ἐνεργεία) ir „tai, kas yra aktualus veikimas“ (ἐνέργεια). „Veikti aktualiai“ numato perėjimą iš tam tikro potencialaus būvio į jo aktualizaciją,

tuo tarpu būti „aktualių veikimų“ tokio perėjimo nenumato ir iš tiesų niekada nekinta nei iš, nei į jokią kitą potencialų būvį. Traktato 3-asis skyrius apibrėžia mąstomų esinių buvimo Mąstyme būdą kaip buvimą „aktualių veikimų“ (ἐνέργεια), kuris esinių atveju sutampa su veikimu aktualiai (ἐνεργεία): „taigi, visi pirmieji esiniai (Mąstymo formos, idėjos – RM) yra aktualus veikimas (ἐνέργεια), mat tai, ką jie turi turėti, jie turi iš savęs ir amžinai“ (II.5 [25], 3, 31–32). Į šią išvadą vedantis svarstymas leidžia pamatyti aiškiai sąsają tarp „buvimo aktualių veikimų“ ir viso mąstomo turinio buvimo Mąstymo viduje amžinai ir nekintant:

Juk Mąstymas ne pereina iš potencialios mąstyti į aktualų mąstymo veikimą – tokiau atveju jam reikėtų kažko ankstesnio, kito, kas nėra potencialiai, bet jame yra viskas. Mat buvimas potencialiai nori, kad jį į aktualų veikimą atvestų kažkas kitas tam, kad jis taptų kažkas aktualiai veikiantis (ἐνεργεία τι), o tas, kas pats iš savęs amžinai turi tą patį (būvį), tas ir bus aktualus veikimas (ἐνέργεια) II.5 [25], 3, 26–31.

Plotino filosofijoje Mąstymo visuma yra ne tik tiesioginė mąstymo veiklos ir jos turinio identifikacija, Mąstymas yra taip pat ir artikuliuota gyva pirminių esinių, Mąstymo formų arba idėjų, įvairovė. Mąstymo formų artikuliacija yra sąlygota jų sąveikos su Mąstymo materija, kuri yra grynasis potencialumas. Materija Mąstyme visą laiką būna visiškai suformuota ir niekada negali kisti iš potencialaus būvio į kokį nors aktualų būvį, todėl visa vidinė Mąstymo įvairovė visada yra *jau* suformuota ir jame negali atsirasti nieko naujo. Jeigu galėtume kalbėti apie kokį nors judėjimą Plotino Mąstymo hipostazėje, tai jokių būdu negalėtų būti judėjimas iš potencialaus būvio į aktualų mąstymą. Priešingai, mąs-

tymas kaip ἐνέργεια yra būtent aktualus veikimas, kurio tikslas yra jis pats ir kurio tikslą jis visada pasiekia. Tad jeigu mąstymą vadinsime procesu, tai būtų toks procesas, kuriame nėra jokios kaitos ta prasme, jog jame visi jo aspektai *jau* yra iš karto artikuliuoti ir realizuoti. Regis, būtent Mąstymas kaip ἐνέργεια, šis esmiškai nekintantis visą artikuliuotą Mąstymo įvairovę apimantis procesas, ir yra Mąstymo gyvybė arba gyvenimas. Toliau skaitome traktatą II.5 [25]:

Bet jeigu viskas ten egzistuoja aktualiai tokiu būdu, ar viskas ten yra aktualus veikimas? Kodėl gi ne? Žinoma, jeigu teisingai sakoma, kad ten prigimtis nemiega ir yra gyvybė, pati geriausia gyvybė, tai ten ir bus pačios gražiausios aktualybės. Visi dalykai yra ten, taigi yra kartu ir aktualiai, ir yra aktualybės, ir visos yra gyvybės ir vieta ten yra gyvybės vieta, sielos ir mąstymo pradžia ir šaltinis (II.5 [25], 3, 38–41).

Sunku aiškiai apibrėžti Mąstymo aktualaus veikimo statusą ir funkcijas, ypač kreipiant dėmesį į jo dinamiškuosius aspektus: ką tiksliai norime pasakyti kalbėdami apie mąstymo judėjimą kaip ἐνέργεια? Plotino teikiama pirmenybė aktualiam veikimui o ne buvimui aktualiai jam padeda išvengti Mąstymo suskaidymo į atskiras dalis. Traktate VI.7 [38], Plotinas detaliau paaiškina, kokių būdu Mąstymas artikuliuoja savo turinį visą iššyk. Pirmiausia jis pabrėžia, kad nėra kokios nors kitybės, kuri galėtų pažadinti Mąstymo gyvybę tarsi iš išorės (VI.7 [38], 13, 12), nes tai implikuotų, jog Mąstyme yra kažkokia specifinė būtis potencialiai, o taip negali būti, kaip parodė traktatas II.5 [25]. Tokia specifinė būtis Mąstyme būtų gyvybė tik potencialiai ir jos judėjimas aktualios gyvybės link rodytų, jog ji yra gyvybė „ne visais atžvilgiais, bet tik tam tikru“ (VI.7 [38], 13, 14).

Tuo tarpu Mąstymas „turi gyventi visus dalykus ir iš visų pusių ir neturi būti nieko, ko jis negyvena“ (VI.7 [38], 13, 15). Vartodamas skirtingus veiksmožodžių laikus Plotinas paaiškina, kaip Mąstyme vyksta šis paradoksalus judėjimas „iš visų pusių“: „todėl jis turi judėti (κινεῖσθαι) į visus esinius, bet, tiksliau sakant, turi būti nu-judėjęs⁷ (κεκινῆσθαι) į visus“ (VI.7 [38], 13, 16). Iš pirmo žvilgsnio norisi šioje frazėje matyti tik teiginį, jog Mąstymas visada mąsto ir aprėpia visas savo formas iš karto. Tačiau reikia nepamiršti, kad Plotinas čia kalba būtent apie „gyvybės pažadinimą“, t. y. pirminį išjudinimo veiksmą, dėl kurio atsirado artikuluotas gyvas Mąstymo turinys. Šis išjudinimas, čia perteiktas perfekto laiku, tiksliai atkartoja būdą, kuriuo veikia ἐνέργεια: visuomet būdama jau pasiekusi savo tikslą, ji savo išeities tašką tarsi slepia „anapus horizonto“, t. y. aktualus veikimas yra visada *jau* aktualus. Buvimas nuolat aktuali veikimu yra tiesiogiai susijęs su Mąstymo visuma (jis juda į visus), nes jis nėra aktualizuojamas iš išorės. Taigi Mąstymas juda savyje visomis kryptimis išsyk, šis jo judėjimas yra visuomet užbaig-

tas ir niekada neprasidėjęs. Mūsų įprastoje aplinkoje bet koks judėjimas yra judėjimas į tam tikrą kitą būseną ar vietą. Mąstymo atveju, jis judėdamas tampa, o tiksliau, visada jau yra *kitas* visais požiūriais iš karto. Šį Mąstymui būdingą judėjimą Plotinas vadina „klajojimu tarp esmių“, tačiau Mąstymas visur yra tas pats, todėl jo klajojimas yra taip pat ir „rymojimas“ vietoje (VI.7 [38], 13, 33). Ar šis judėjimas gali turėti kokią nors „istoriją“, apie kurią klausia A. H. Armstrongas savo darbe „Eternity, Life and movement in Plotinus' account of Nous“⁸? Ar jis klajodamas patiria kokį nors atradimo potyrį? Taip, bet gana specifiniu būdu – jo istorija visuomet yra jau „pasibaigusi“, ir jis visuomet patiria savęs paties, kaip įvairialypės visumos, atradimo momentą. Nėra istorijos kaip pasakojimo, nėra intrigos, neištirtų teritorijų, kuriose būtų galima tikėtis kokio nors naujo, anksčiau nežinomo turinio. Tačiau jeigu mums pasirodytų, jog toks Mąstymo aktualus veikimas yra stagnuojantis ir nuobodus, tuomet mes jau projektuojame į jį savo sielos gyvenimui laike būdingus lūkesčius ir emocijas. O šito neturėtume daryti.

MĄSTYMO AKTUALUS VEIKIMAS IR JO GYVYBĖ KAIP ἐνέργεια

Mąstymo gyvybės kaip jo aktualaus veikimo apibūdinimas būtų neišsamus neaptarus Mąstymo kaip amžinosios Būties⁹. Iš tiesų jau minėtas garsusis amžinybės kaip Būties gyvenimo apibrėžimas (III.7 [45] 3,37–39) dabar yra gerokai aiškesnis. Jeigu Mąstymas savo aktualiū veikimu niekada „neišeina iš savęs“ ir nemąsto jokių išorinių dalykų, lygiai taip pat ir Mąstymas kaip Būtis yra pakankamas sau tokiu būdu, jog jam kaip Būties visumai niekada negali rei-

kėti kokios nors kitos būties, kurios jis koku nors momentu jau neturėtų:

„Ši tikroji visuma, jeigu nori tikrai būti visuma, turi ne šiaip būti visi dalykai, bet būti visuma tokiu būdu, kad ji nieko nestokotų. Jeigu taip, tai jos niekas nelaukia ateityje, nes jeigu lauktų, tai to jai būtų reikėję anksčiau, tad ji nebūtų visuma“ (III.7 [45], 4,13–16).

Argumentacija panaši į Mąstymo aktualaus veikimo sau pakankamumą, tačiau šioje ištraukoje daromos išvados

apie Būties pakankamumą sau kaip jos specifinį buvimo būdą. Šis būdas iš principo eliminuoja bet kokią laikiską kaitą, lygiai kaip ir perėjimą iš potencialios būties į aktualią. Amžinybė yra visos Būties buvimas iš karto. Pasak Plotino, gyvos juslinio pasaulio būtybės siekia ateities, nes tokiu būdu jos realizuoja savo gyvenimą, t. y. duotuoju momentu jų būtis stokoja to, ką jos gali įgauti ateityje, todėl jos siekia ateities. Tad regimasis pasaulis

nuolat juda ratu, nes taip „siekia esmės“ imituodamas tobulą sielos judėjimą. Tačiau Mąstymui nereikia siekti kažko kito, nes jis viską turi savyje: „Pirmieji laimingieji esiniai (Mąstymo formos) net netrokšta jokių būsimų dalykų, kadangi jie jau yra visuma ir jie turi visą gyvenimą, kuris, taip sakant, jiems priklauso“ (III.7 [45], 4,32-35). Taigi Mąstymo gyvenimas yra Būtis be praeities ir be ateities – amžinasis „dabar“.

IŠVADA: MĄSTYMO GYVYBĖ KAIP JO AKTUALUS VEIKIMAS (ἐνέργεια)

Kaip matėme, Plotinas labai suartina (jeigu ne sutapatina) Mąstymo gyvybės ir jo kaip energijos, aktualaus veikimo, sąvokas apeliuodamas į tokias Mąstymui priskiriamas savybes kaip pakankamumas sau, sutelktumas savyje, nuolatinis savęs judinimas be jokios išorinės įtakos ir pan. Pateikdamas labai panašią argumentaciją jis šias kategorijas priskirai ir Mąstymo veiklai (kontempliacijai), ir jo ontologinam aspektui – Mąstymui kaip Būčiai. Aktualaus veikimo (ἐνέργεια)

sąvoka pasirodė esanti esminė siekiant suprasti gyvybės (ζωή) statusą ir funkcijas Mąstymo hipostazėje. Tai, kas iš pažiūros atrodo esą prieštaravimas tarp Plotino pateiktos statiškos Mąstymo amžinybės apibūdinimo ir jo pavaizdavimo kaip kupino „kunkuliuojančios“ gyvybės, iš tiesų labiau primena Plotino sąmoningai kuriamą paradoksalią Mąstymo definiciją, kurioje sistemiškai derinami prieštaringi judėjimo ir rymojimo aspektai.

Literatūra ir nuorodos

¹ „Plotino „Mąstymo gyvenimo“ koncepcijos ištakos ir termino „ζωή“ vartojimo Eneadose aspektai“.

² *Faidr.* 245c-246a.

³ *Sof.* 248e6-249a2.

⁴ *Met.* 1072b-1073a; *Nikom. etika*, VII, 1154b.

⁵ Kaip aptarta minėtame straipsnyje, šią koncepciją ir jos prieštaravimus nagrinėjo Pierre Hadot „Être, Vie, Pensée chez Plotin et avant Plotin“, *Sources de Plotin*, 1960, Entretiens, tome V., 1 vol., p. 107–157. Taip pat Arthur Hilary Armstrong „Eternity, Life and movement in Plotinus' account of Nous“, *Le Néoplatonisme*, Royaumont 9–13 juin 1969, Éditions du centre national de la recherche scientifique 15, quai Anatole-France – Paris, VIIe, 1971, p. 67–76.

⁶ Šaltiniai cituojami iš atitinkamų leidinių, kurių sąrašas pateikiamas straipsnio pabaigoje.

⁷ Jo judėjimas turi būti įvykdytas, t.y. pasiekęs savo tikslą.

⁸ *Le Néoplatonisme*, Royaumont 9–13 juin 1969, Éditions du centre national de la recherche scientifique 15, quai Anatole-France – Paris, VIIe, 1971, p. 67–76.

⁹ Kai kuriuos amžinybės kaip Būties gyvenimo aspektus esu nagrinėjęs straipsnyje „Plotinas apie Amžinybę, kaip Būties gyvenimą“ (Plotinus on Eternity as the Life of Being), *Rytai-Vakarai: Komparatyvistinės studijos XI, Kultūrų sąveika*. Sud. Antanas Andrijauskas, Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Vilnius, 2011, p. 353–367.